

Fernando Claudín: Ett nytt sorts antagonistiskt samhälle

[Ur Inprecor, nr 18-77, 8 december, 1977 sid 4-14. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Utöver det faktum att den europeiska vänstern inte har lyckats göra någon egen revolution, så var den stalinismens främsta medbrottsling under förtrycket av Centraleuropas bästa revolutionärer och miljontals arbetare. Den var medskyldig till "Gulag". Det största ansvaret faller på de kommunistiska partierna. Men socialistpartierna och andra delar av vänstern är inte utan ansvar.

Det finns många förklaringar till detta, varav en del är viktiga. Men faktum kvarstår. Det är ett faktum som har lett till allvarliga konsekvenser som är centrala bland de faktorer som är avgörande för den kris som kampen för socialismen för närvarande genomgår. Den socialistiska oppositionens svaghet i öst och framförallt i Sovjetunionen är inte utan samband med detta fenomen, och inte heller är det utan betydelse för den tyngd som vissa reaktionära strömningar har inom denna opposition, speciellt i Sovjet. Det är också nödvändigt att knyta detta till socialismens verkligt historiska, praktiska och teoretiska efterblivenhet i öst.

I så måtto som marxismen har använts för att dölja grundläggande sanningar och inte för att förstå dem, så var det svårt att på något avgörande sätt röra sig i någon riktning. Rossana Rossanda har sagt att vänstern under lång tid har vetat vad den "reellt existerande socialismen" var, men att den fortsatte att bortse från det under mellankrigsperioden och sedan under det kalla kriget och den koloniala revolutionen. Å andra sidan fanns imperialismen. Utan att vilja förminska denna faktor tror jag tvärtom att vänstern under lång tid och till största delen fram tills alldeles nyligen (och i en inte obetydlig omfattning än idag) har lurat sig själv om den "reellt existerande socialismen". I synnerhet kommunistpartierna. En hel rad faktorer i deras ideologi – pseudomarxismen som jag inte har tid att karakterisera här – har möjliggjort detta ideologiska utanförskap.

Vi kan inte utesluta möjligheten att det skulle kunna återuppstå ett band mellan den "reellt existerande socialismen" och den anti-imperialistiska kampen, även om det verkar osannolikt. Ett sådant band är förenligt med den "reellt existerande socialismens" icke-socialistiska natur, eftersom det har hänt tidigare. Det beror på att det finns verkliga motsättningar mellan den "reellt existerande socialismen" och en eller annan imperialistisk stat, i synnerhet den amerikanska imperialismen, motsättningar som är ännu verkligare än verkligheten i denna socialism. De som kämpar för socialismen, i Europa såväl som i resten av världen, kan inte avstå från att utnyttja dessa motsättningar närhelst det blir möjligt.

Motsättningarna har olika ursprung. Bland dem finns det som kallas "stormaktsintressen", en tvetydig term som kan täcka alla möjliga betydelser. Men vad mig anbelangar är en av dessa rötter inget annat än samhällssystemens olika natur. Med andra ord att systemen i öst, utan att vara socialistiska icke desto mindre inte kan införlivas i kapitalismen i väst.

Här stöter vi på kärnfrågan, som står i centrum för hela debatten: *vilken karaktär har dessa nya samhällsbildningar?* Det är ett grundläggande problem eftersom möjligheten att kämpa för socialismen från floden Elbe till Stilla havet, det vill säga inte en blind kamp eller en kamp som begränsas till en explosion utan perspektiv, är beroende av att det löses teoretiskt. Det är en avgörande fråga, ty om den inte löses teoretiskt går det inte ens att ta det första steget mot en teoretisk definition av "det socialistiska samhället", mot att komma ur den situation som Rossana Rossanda talade om – där ingen riktigt vet vad de menar när de talar om socialismen. Under de senaste åren har vi utvecklats på detta område och har klargjort en avgörande fråga: är detta samhälle socialistiskt eller inte? Vid detta möte är vi alla överens om att det inte är det. Man kan dra slutsatsen att de kommunistiska partierna har nått till samma slutsats, både när de förkunnar en faktiskt enhet mellan socialism och demokrati och när de fördömer frånvaron av demokrati i Öststaterna.

Det är sant att de trots detta fortsätter att definiera dessa länder som socialistiska. Men denna definition innebär en uppenbar motsättning för dem, som förr eller senare måste explodera. Det har redan börjat i det spanska kommunistpartiet, och det är troligen bara en fråga om tid och omständigheter innan det kommer att ske i andra eurokommunistiska partier. För att på något som helst trovärdigt sätt kunna stöda denna ståndpunkt har eurokommunisterna blivit tvungna att ta sin tillflykt till den gamla trotskistiska uppfattningen, enligt vilken produktionsförhållandena i dessa länder är socialistiska, men inte den politiska överbyggnaden. Jag ska inte ta upp tid med att bestrida dessa teser. Jag har gjort det på andra ställen, och det har upprepats av Bettelheim och andra. Men den verkliga diskussionen börjar med ett förnekande av dessa samhällsbildningars socialistiska karaktär. Om de inte är socialistiska, vad är de då?

De två teser som ställs mot varandra är välkända: enligt den ena handlar det om en speciell sorts kapitalism, statskapitalism, statsmonopolkapitalism. Den andra säger att det handlar om en ny sorts klassamhälle med antagonistiska intressen, som inte är socialistiskt men inte heller kapitalistiskt. Det handlar inte – och det är av värde att framhålla detta så att det inte finns några tveksamheter – om någon sorts ”utvecklad demokrati”, om en övergång mellan kapitalism och socialism. Jag använder här begreppet socialism i marxistisk mening: en samhällsformation under övergången mellan kapitalism och kommunism.

Min hypotes grundar sig på den andra lösningen. Jag anser därför att det handlar om en ny sorts antagonistiskt klassamhälle som inte motsvarar den kapitalistiska modellen. Diskussionen om de två hypoteserna har redan ägt rum offentligt vid olika tillfällen, och den mest berömda är den mellan Bettelheim och Sweezy.* Jag upplever mig närmare Sweezys hypotes. Det är möjligt att den viktiga historiska forskningen som Bettelheim utför kommer att få mig att ändra min uppfattning. För närvarande och på ett schematiskt sätt – förefaller det mig som om det i samhällena i öst, där privategendomen har avskaffats och produktionsmedlen befinner sig i statens händer, existerar en rad produktionsförhållanden som antar former som liknar de kapitalistiska förhållandena. Men innebär denna likhet att deras karaktär är identisk? På vilket sätt verkar värdelagen och inom vilka gränser? Fram till vilken punkt är lönen verkligen en lön, och i vilken omfattning kan man verkligen tala om en arbetsmarknad i kapitalistisk mening?

I verkligheten finns det bara ett enda kapital i dessa länder och inte en rad självständiga kapital. På samma sätt finns det inga oberoende fabriksdirektörer som kan sägas äga produktionsmedlen. Det finns inte ens arbetare som på något oberoende sätt kan ”sälja” sin arbetskraft på något annat ställe än där de befinner sig. Tvärtom är alla dessa förhållanden underkastade den politiska makten, som inte bara uttrycks i planen utan också i en rad regler och viktiga förpliktelser mot detta enda och abstrakta kapital, ett kapital där ekonomin och politiken i hög grad har smält samman. För mig är förhållandet mellan staten och hela produktionen i detta system av förhållanden ett avgörande produktionsförhållande som förpassar värdelagen till en alltmer underordnad roll.

Av det faktum att det finns en reglerande mekanism i samhället följer inte att samhället i sig självt är socialistiskt. Denna reglering kan bara vara socialistisk om makten på alla nivåer ligger i händerna på arbetarkollektivet. Då är dess kriterium att tillfredsställa sociala behov. Om å andra sidan makten ligger i händerna på en grupp av funktionärer och administratörer som ställer sig i ledningen för arbetarkollektivet och undkommer det sistnämndas kontroll, då blir denna grupp den faktiska ägaren av produktionsmedlen. Det vill säga att denna grupp avgör hur de sociala regleringsmekanismerna fungerar, till förmån för sina egna intressen och för att vidmakthålla sin egen situation som härskande klass.

Jag tänker inte dröja längre vid ett problem som vi inte kan lösa här och som kräver förnyade studier och diskussioner. Det finns inget tvivel om att det inte handlar om en rent akademisk debatt. Den är av stor betydelse på det teoretiska och politiska området. Det som jag inte har förstått

* Se *Socialkapitalismen*, på marxistarkiv.se – öa.

särskilt bra är det dilemma som Rossana Rossanda lägger fram i slutet av sitt inlägg: om det handlar om nya samhällsförhållanden, säger hon, där överlevandet av kapitalistiska förhållanden är sekundära, då ska vi vädja till regeringarna. Om det handlar om kapitalistiska samhällsbildningar då är det inte frågan om att lansera vädjanden om demokrati eller försvara medborgerliga rättigheter, utan om att ta upp klasskampen. Den logiska mottagaren är därmed inte regeringarna. Enligt min åsikt kommer det i båda fallen att bli klasskamp, även om de mekanismer med vilka den ena eller andra samhällsbildningen fungerar skiljer sig åt. Men båda fallen handlar om klassamhällen med antagonistiska intressen, och därmed handlar det om klasskamp. I båda fallen tror jag att kampen för demokratiska friheter, medborgerliga rättigheter, etc., är ett centralt mål. Jag skulle säga att det är klasskampens första mål för att öppna vägen för en socialistisk omvandling av dessa länder, oavsett deras faktiska yttre drag. Vad gäller att rikta sig till regeringarna eller ej är det ibland en rent taktisk fråga. Å andra sidan är det en fråga om strategi att kampen för demokratiska rättigheter är central under varje kamp för socialismen.